

Замонавий Дорилардан Тўғри ва Нотўғри Фойдаланиш

6

БОБ

ДОРИЛАРНИ ИШЛАТИШ ЮЗАСИДАН МАСЛАҲАТЛАР

Баъзан биз хаста бўлганимизда дори-дармонлардан фойдаланамиз. Дориларни эса давлатга қарашли ва хусусий дорихоналардан сотиб оламиз. Лекин бир муаммо борки, бу тўғрисида ўйлаб кўрмаймиз: Дориларнинг ҳаммаси ҳам биз учун фойдалими? Жаҳон Соғлиқни Сақлаш Ташкилотининг маълумотларига қараганда, бутун ер юзиде сотиладиган 60000 хил дориларнинг фақатгина 200 тачаси беморлар учун керакли экан холос.

Шунингдек, баъзан одамлар яхши таъсир қилувчи дориларни ҳам нотўғри ишлатадилар ва натижада уларнинг фойдасидан кўра зарари кўп бўлади. **Дорилар фойдали бўлиши учун уларни тўғри ишлатиш зарур.**

Кўп одамлар, шу жумладан, шифокор ва тиббиёт ходимлари ҳам керагидан кўпроқ дори тавсия қиладилар ва бунинг натижасида кўплаб муаммолар келиб чиқади.

Ҳар қандай дорининг ўзига яраша хавфли томонлари бор.

Баъзи дорилар бошқаларига нисбатан анча хавфлироқ. Афсуски, баъзи одамлар оддий касалликларга ҳам жуда хавфли дорилар ишлатадилар. (Мен левомецетин, яъни хлорамфеникол) каби хавфли дориларни оддий шамоллашга қарши онаси томонидан берилиши натижасида нобуд бўлган болани кўрганман.) **Ҳеч қачон энгил касалликларга қарши хавфли дори ишлатманг.**

Эсингизда тутинг: Дорилар ўлимга олиб келиши мумкин.

Дориларни ишлатиш юзасидан маслаҳатлар:

1. Дориларни фақат керак бўлганидагина ишлатинг.
2. Ҳар қандай дорини тўғри ишлатиш йўллари ва унинг хавфли томонларини билиб олинг. (ЯШИЛ САҲИФАЛАРГА қаранг).
3. Дориларни тўғри миқдорда ишлатаётганингизга эътибор беринг.
4. Агар дори бир неча кундан сўнг ҳам таъсир қилмаса ёки янги, кўшимча муаммоларга сабаб бўлса, уни ишлатишни тўхтатинг.
5. Шубҳалансангиз, тиббиёт ходими билан маслаҳатлашинг.

Эслатма: Баъзи тиббиёт ходимлари керак бўлмаган ҳолларда ҳам дори берадилар, кўпинча улар бемор дори беришимизни хоҳлаяпти ва у дори бермагунча тинчланмайди деб ўйлайдилар. Шифокорга ва тиббиёт ходимингизга айтингки, улар сизга фақат жуда зарур дориларни тавсия қилишсин. Бу сизнинг пулингизни тежайди ҳамда соғлиғингизни сақлайди.

**Дориларни фақат керак бўлганда ва қандай
фойдаланишни билганингиздагина ишлатинг.**

ДОРИЛАРДАН НОТЎҒРИ ФОЙДАЛАНИШНИНГ ЎТА ХАВФЛИ ҲОЛЛАРИ

Қуйида замонавий дориларни ишлатишда одамлар йўл қўядиган энг оддий ва хавфли хатолар кўрсатилган. Дориларнинг нотўғри ишлатилиши ҳар йили неча-неча одамларни ўлимга олиб келади. ЭҲТИЁТ БЎЛИНГ!

1. Левомецетин (Хлорамфеникол) (639- бет)

Ушбу дорининг оддий ич кетишида ва бошқа энгил касалликларда ишлатилиши нотўғридир, чунки бу жуда хавфли. Уни фақат ич терлама (355-бет) каби оғир касалликларда ишлатинг. Ҳеч қачон уни бир ойдан ёш бўлган чақалоқларга берманг.

2. Окситоцин (Питоцин), Метилергометрин (Метергин) (486- бет)

Афсуски, баъзи доялар туғруқ тезлаштириш ва туғруқ фаолиятини кучайтириш учун оналарга шу дорилардан бирини ишлатадилар, лекин бу жуда хавфли. Бунда она ёки бола нобуд бўлиши мумкин. Ушбу дорилар **бола туғилиб бўлгандан сўнг**, фақат **қон кетишининг** олдини олиш учун ишлатилиши мумкин. Агар боланинг туғилиши 2 ҳафтадан кўпроқ вақтга кечикаётган бўлсагина, уни шифокор назорати остида ишлатса бўлади, лекин бунда чақалоқнинг юрак уришини доимий равишда назорат қилиш шарт.

3. Укол шаклидаги дорилар.

Уколлар ичиладиган дорилардан яхшироқ деган тушунча **нотўғридир**. Кўп ҳолларда ичиладиган дорилар уколлардек, ҳатто улардан ҳам яхшироқ таъсир қилиши мумкин. Бундан ташқари,

кўп дориларнинг уколлари

ичиладиганларига нисбатан

хавфлироқ.

Полиомиелитнинг энгил тури билан оғриётган (фақатгина шамоллаш белгилари бор) болага укол қилинса, бу унинг шол бўлиб қолишига олиб келиши мумкин (165-бет).

Масалан: бемор шол касаллигига чалинган деб гумон қилинса-ю, лекин дардни аниқламай туриб укол қилинса, бу укол шол бўлмаган беморни ҳам шол қилиб кўйиши мумкин. **Уколларнинг ишлатилиши чегараланган бўлиши керак.** (9-бобни диққат билан ўқинг).

4. Пенициллинлар (634-бет).

Пенициллинлар фақат маълум бир инфекциялар турига қарши ишлатилади, холос. Уларни ҳар қандай иситма, оғриқ ёки тўқималарнинг шикастланиши, кўкаришларга қарши ишлатиш нотўғридир. Тери остидаги тўқималарнинг ҳар қандай шикастланишида, ҳатто катта бўлиб, кўкариб чиқса ҳам, инфекцияланиш хавфи йўқ, шунинг учун, уларни Пенициллин ва бошқа антибиотиклар билан даволаш керак эмас. Ҳеч қандай

Ҳаммабоп Тиббиёт Қўлланмаси 2013

антибиотик ёки Пенициллин оддий шамоллашни даволашга ёрдам бермайди (302-бет).

Пенициллинга аллергияси бор баъзи одамлар учун хавфли.

Уни ишлатишдан аввал унинг эҳтиёт чораларини кўринг- 159-ва 634-бетларга қаранг.

5. Канамицин ва Гентамицин (643- бет).

Ушбу антибиотикларнинг болаларда жуда кўп ишлатилиши миллионлаб болаларнинг эшитмай қолиши (карлик)га олиб келган. Уни фақат жуда хавфли инфекциялар билан касалланган болаларга беринг. Ампициллин юқоридаги антибиотикларга қараганда хавфсизроқ, уни чақалоқларда учрайдиган бир қанча инфекцияларга қарши ишлатса бўлади.

6. Кортизон ва кортикостероидлар (*Преднизолон, дексаметазон ва бошқалар*) нинг таблетка ва уколлари.

Булар яллиғланишга қарши ишлатиладиган кучли дорилар бўлиб, вақти келганда улар астма, артрит ёки бошқа оғир аллергия ҳолатларда ҳам ишлатилади. Лекин стероидлар одатда тез таъсир қилгани туфайли кўп мамлакатларда оғриқ қолдирувчилар сифатида ишлатилади. Бу катта хатодир. Айниқса, стероидлар юқори миқдорда ёки узок муддат давомида ишлатилганда, жиддий салбий таъсир қилиши мумкин. Улар одамнинг инфекцияларга қарши курашиш қобилиятини сусайтиради ҳамда сил касаллигини оғирлаштиради, ошқозон яраларини қонатади суякларнинг нозиклашуви оқибатида уларнинг осон синадиган бўлиб қолишига сабаб бўлади.

7. Анаболик стероидлар: *Метандростенолон (Теноболин, ретаболит, силаболин, метиландростендиол)*.

Анаболик стероидлар эркак гормонларидан тайёрланган бўлиб, болалар вазнини тез оширувчи ва ўсишига ёрдамлашувчи дорилар сифатида ишлатилади. Натижада, дастлаб бола тезроқ ўса бошлайди, ammo унинг ўсиши тез тўхтайдиган ва бу боланинг бўйи дори ичмаган болага нисбатан пастроқ бўлади. Анаболик стероидларнинг ўта хавфли салбий таъсирлари бор. Қизларнинг юзида ўғил болаларникидек тук ўса бошлайди ва

дори қабул қилишни тўхтатганларидан сўнг ҳам улар йўқолмайди. **Болаларга анаболик дориларни берманг.** Ундан кўра пулингизни болани овқатлантиришга сарфланг. Масалан: тўйимли, озуқали овқатлардан тухум, гўшт, жигар, тил, сут, қатиқ каби овқатлар ва ҳар хил шарбатларга ишлатинг.

8. ОҒРИҚЛАРГА ҚАРШИ ДОРИЛАР: Дипирон (Аналгин, Метамизол)

Ушбу дорилар оғриқларга қарши ишлатиб келинмоқда. Аммо улар баъзан жиддий қон касаллигига (агранулоцитозга) олиб келиши, шунингдек ошқозон, буйрак ва жигарни ҳам шикастлаши мумкин. Бу дориларни ишлатманг. Уларнинг ўрнига парацетамол, аспирин ёки ибупрофен каби оғриққа қарши тавсия этилган дорилардан фойдаланинг. (649-бетга қаранг.)

9. Витамин “В₁₂”, жигар экстракти ва таркибида темир моддаси бор уколлар (155-бет).

Айрим ҳоллардан ташқари, Витамин В₁₂ ва жигар экстракти камқонлик ёки „қувватсизлик“ка ёрдам бермайди. Шунингдек, улар укол қилинганда маълум даражада хавфлидир. Улар фақат қон таҳлилларидан сўнг мутахассис томонидан тавсия этилган бўлиши керак. Темир таркибли уколларни олманг. Камқонликка қарши курашиш учун темир таркибли таблеткалар хавфсизроқ ва самаралироқдир (242-243-бет).

10. Бошқа витаминлар (701-707-бетлар)

ВИТАМИНЛАРНИ УКОЛ ҚИЛДИРМАНГ. Уколлар хавфли, қимматроқ ва одатда таблеткаларга нисбатан фойдали эмас. Афсуски, кўплаб одамлар пулларини махсус тайёрланган, витаминли шарбат, омукта суюқлик ва афсонавий ҳаётбахш ичимликларга сарфлайдилар. Уларнинг кўпида асосий витаминлар йўқ (233-бет). Лекин улар таркибида витаминлар бўлган тақдирда ҳам пулни кўпроқ фойда берадиган овқатларга сарфлаган маъқулроқ.

Ловия, тухум, гўшт, мева, сабзавотлар организмни тикловчи ва ҳимояловчи озуқалардир. Донлар ҳам витаминлар ва бошқа озуқали моддаларга бойдир. (222-223-бет). Озғин, қувватсиз одамга витамин ва минерал қўшимчалардан кўра яхши сифатли овқат берган фойдалироқ.

Яхши озиқланадиган одамга одатда қўшимча витаминлар керак эмас.

ВИТАМИНЛАР ИСТЕЪМОЛ ҚИЛИШНИНГ ЭНГ ЯХШИ ЙЎЛИ:

Витаминларни қачон қабул қилиш кераклиги ва таркибида витаминлар бор овқатлар ҳақида кўпроқ маълумот олиш учун 11-бобни, айниқса, 222-223 ва 233-бетларни ўқинг.

11. Дорилар аралашмаси (комбинацияси, бирикмалари).

Баъзан 2 ва ундан ортиқ дорилар битта таблетка ёки суюқ дорига қўшилган бўлади. Одатда, уларнинг таъсир кучи камроқ, ўзи эса оддий дорилардан қимматроқ бўлади. Баъзан **уларнинг зарари фойдасидан кўпроқ**. Агар кимдир сизга шундай дориларни қабул қилишингизни тавсия этса, ундан фақат зарур дорини ёзиб беришини илтимос қилинг. Пулингизни бундай дориларга сарф қилманг.

ОИТСга қарши баъзи дорилар кўпинча комбинацияда келади. (688-бет). Бу эса ўз ўрнида таблеткаларни қабул қилишни энгиллаштиради.

Қуйида берилган баъзи оддий бирикмалардан **фойдаланмаганингиз маъқул**:

- **йўтал тўхтатадиган ва балғамни суюқлаштирадиган** дорилардан тайёрланган йўтал дорилари деярли керак эмас ва уларни сотиб олиш бекорга пул сарфлаш холос.
- **антибиотикларнинг ич кетарга қарши дорилар** билан бириктирилган шакли.
- **икки ёки ундан ортиқ оғриқ қолдирувчи дорилар** (аспириннинг ацетоминофен ёки кофеин билан бирикмаси).

12. Кальций

Калцийни томирга укол қилиниши жуда хавфли бўлиши мумкин. У **аста-секинлик** билан қилинмаса, бир зумда одамни ўлдириб қўйиши мумкин. Кальций думба (мускул)га ёки бошқа тўқималарга қилинганда абсцесс (газак) ҳосил бўлиши мумкин. Натижада инфекцияланиш хавфи туғилади.

Ҳеч қачон тиббий маслаҳат олмай туриб Кальций уколларини олманг.

13. “Осма укол” (Томир ичига эритмалар қуйиш)

Кўп жойларда камқон ёки жуда камқувват бўлган одамлар ўзларининг охириги пулларини осма укол олиш учун сарфлайдилар. Бу уларни кучлироқ ва қонларини бойроқ қилишига ишонадилар. Лекин улар адашмоқдалар! Венага қуйиладиган суюқликлар, таркибида миқдорда турли хил туз ёки шакар моддаси бўлган сувгина холос. Улар оддий шакарчалик ҳам қувват бермайди ва қонни кўпайтирмасдан, озайтиради, у камқон одамларга ёрдам бермайди ва қувватсизларга қувват бермайди.

Венага суюқлик қуйиш қоидаларига риоя қилмаса, қонга инфекция тушиб қолиш хавфи бор. Бу инфекция одамни ҳаётдан олиб кетиши мумкин

Одам ҳеч нарса еб-ичолмай ёки ўта сувсизланиб (281-бет) кетгандагина суюқликлар томирдан юборилиши керак. Бундай ҳолда тиббий ёрдамга мурожаат қилинг.

Агар бемор юта олса, унга қўшимча суюқлик (Сувни Тикловчи Ичимлик 282-бет) беринг. Бу эса венага бир литр суюқлик қуйиш билан тенгдир.

Овқат истеъмол қила оладиган одамларга ҳар қандай осма уколлардан кўра озуқали моддаларга бой овқатлар кўпроқ қувват бўлади.

Агар касал одам юта олса ва қайтариб чиқармаса, унда...

ҚАЧОН ДОРИ ИЧИЛМАСЛИГИ КЕРАК ?

Кўп одамлар дори ичиб юрадиган даврда баъзи нарсалар кишига ёқади, бошқалари ёқмайди, деб ишонадилар. Шунинг учун улар ўзларига керак бўлган дорини ичмай қўйишлари мумкин. Ҳақиқатда эса, ҳеч қандай дори маълум овқатлар билан истеъмол қилингани учун зарарли бўлмайди. Лекин жуда ёғли ёки зираворли овқатлар, дори ичилаётган ёки ичилмаётганидан қатъий назар, ошқозон ёки ҳазм аъзоларининг ишини ёмонлаштириши мумкин (316-320-бетлар). Спиртли ичимлик истеъмол қилувчиларга баъзи дорилар салбий таъсир қилиши мумкин (649-654-бетларга қаранг. Метронидазол).

Қуйидаги ҳолларда, шубҳаланмай, маълум дориларни **қабул қилмаслик** керак:

1. Ҳомиладор ёки эмизикли оналар жуда ҳам зарур бўлмагунга қадар дори қабул қилмасликлари керак.

(Шунга қарамай, улар витамин ёки темир таркибли таблеткаларни чегараланган миқдорда қабул қилишлари мумкин).

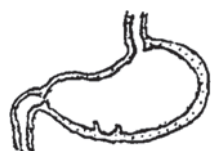
2. Янги туғилган чақалоқларга дори ишлатишда

эҳтиёт бўлинг. Уларга ҳар қандай дори беришдан аввал тиббий маслаҳат олинг. Чақалоққа ортиқча дори бермаётганингизга ишонч ҳосил қилинг.

3. Шунингдек, Пенициллин, Ампициллин, сульфаниламид ёки бошқа дориларга **аллергияси** (тошма, қичима ва бошқалар) бўлган одамлар ўша дориларни **умрининг охиригача ишлатмасликлари керак**, чунки улар хавфлидир. (Маълум дорилар ёки уколларнинг хавфли таъсирлари 160-бетда ёзилган).

4. Ошқозон яраси бор одамлар таркибида аспириин моддаси бор дорилардан ўзларини тийишлари керак. Оғриқни қолдирувчи дорилар ва стероид гормонлар (131-бет) яраларга ёмон таъсир қилади ва овқат ҳазмини бузади. Парацетамол ошқозонга ёмон таъсир қилмайдиган оғриқ қолдирувчидир (парацетамол, 650-бет).

5. Маълум касалликларга қарши қўлланилганда зарарли ёки хавфли бўлган бир неча дорилар мавжуд. Масалан, сариқ касаллиги билан оғрувчи одамлар антибиотик ёки бошқа кучли дорилар билан даволанмасликлари керак, чунки уларнинг жигари шикастланган бўлади, шунга кўра дорилар организмни заҳарлаши мумкин (322-бет).

6. Айниқса, сувсизланган ёки буйраги касал одамлар қабул қилаётган дориларининг зараридан жуда эҳтиёт бўлишлари керак. Уларнинг сийиши нормаллашмагунча организмни заҳарлаши мумкин бўлган дорини битта доза (миқдор)дан ортиқ берманг. Масалан, агар бола иситмалаб турса ва сувсизланган бўлса, у яхши сиядиган бўлмагунча унга битта миқдордан ортиқ парацетамол ёки аспириин берманг. **Сувсизланган одамга ҳеч қачон сульфаниламидлар** (мисол учун, Т-септол, 640-бет) **берманг** ва бу ҳолларда шифокор билан маслаҳатлашишга ҳаракат қилинг.